

Paolo Gherri, *Introduzione al diritto amministrativo canonico. Fondamenti*, Giuffrè Editore, Milano 2015, ss. XVII + 319.

W życiu Kościoła katolickiego, podobnie jak w każdej społeczności ludzkiej, ważną rolę odgrywa administracja, stąd też w obszarze prawa kanonicznego obecne jest prawo administracyjne. Ta stosunkowo młoda gałąź prawa kanonicznego obejmuje zespół norm regulujących strukturę i działalność organów władzy publicznej. Przedmiotem tej regulacji jest określony, specyficzny rodzaj stosunków społecznych zachodzących między organami władzy wykonawczej (administracyjnej) a podlegającymi im jednostkami administrowanymi.

Normy kościelnego prawa administracyjnego nie są zawarte w jednym segmencie (odrębnej księdze) Kodeksu Prawa Kanonicznego, lecz pomieszczone są w różnych księgach kodeksowych (w szczególności w księgach I, II i V), a także w pozakodeksowych aktach prawnych Kościoła powszechnego (przede wszystkim w Konstytucji apostolskiej Jana Pawła II *Pastor bonus* z 28 czerwca 1988 roku) oraz w aktach prawnych poszczególnych Kościołów partykularnych.

Autor pracy, poświęconej wprowadzeniu do kanonicznego prawa administracyjnego, starannie wydanej przez znane wydawnictwo mediolańskie, Paolo Gherri (ur. 1964), jest wykładowcą teologii prawa kanonicznego i kanonicznego prawa administracyjnego w Instytucie Obojga Praw Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego w Rzymie; jest także redaktorem wydawanego przez wymienioną uczelnię periodyku *Apollinaris*.

Ukazując fundamenty kościelnego prawa administracyjnego, Autor wkracza w obszar teorii generalnej prawa kanonicznego, uwzględnia eklezjologię Soboru Watykańskiego II, posługuje się metodą odnoszenia się do konkretnego i historycznego doświadczenia eklezjalnego. Opiera się na obfitych źródłach (uchwały soborów powszechnych, nauczanie papieży, dokumenty Kurii Rzymskiej, dokumenty Synodu Biskupów, ustawodawstwo

włoskie; w wykazie źródeł nie podaje KPK). Bardzo szeroko nawiązuje do literatury przedmiotu.

Struktura książki obejmuje 7 rozdziałów poświęconych różnym kwestiom składającym się na całokształt „fundamentów” kanonicznego prawa administracyjnego.

W rozdziale I: *Giuridicità e Diritto* („Prawność” i Prawo), wprowadzającym, Gherri podejmuje refleksję na temat „prawności” samej w sobie i jej „wnętrza”, a więc prawa jako takiego. Pierwszy podrozdział (zatytułowany identycznie jak rozdział, co budzi zastrzeżenia) to rozważania w przedmiocie pojęcia prawa kościelnego, poprzedzone spojrzeniem na prawo w ogóle, oraz wskazanie funkcji prawa (z uwzględnieniem aspektu historycznego i społecznego). Podrozdział drugi jest poświęcony „prawności” jako kwalifikacji egzystencjalnej, trzeci zaś „prawności” i porządkom prawnym.

Rozdział II: *Identità e qualificazione del diritto canonico* (Tożsamość i kwalifikacja prawa kanonicznego) Autor rozpoczyna od kwestii tożsamości Kościoła, wychodząc z założenia, że dla poznania, czym jest prawo kanoniczne, należy koniecznie wyjść od pojęcia Kościoła jako „zbiorowości instytucjonalnej”. Gdy chodzi o tożsamość prawa kanonicznego i jego kolokację wśród środków służących realizacji misji konstytutywnej Kościoła, to wskazuje na tożsamość instytucjonalną kanonicznego porządku prawnego i jego gwarancje. W odniesieniu natomiast do kwalifikacji wspólnotowo-instytucjonalnej prawa kanonicznego sięga do teorii generalnej prawa, ukazując różnice między porządkiem prawnym kanonicznym a innymi (państwowymi) porządkami prawnymi. Mając zaś na uwadze prawo administracyjne, zwraca uwagę na relację zachodzącą między wymiarem publicznym (wspólnotowym) i prywatnym (indywidualnym) prawa kanonicznego.

W rozdziale III: *Diritto canonico e prospettiva istituzionale-personalistica* (Prawo kanoniczne i perspektywa instytucjonalno-personalistyczna) P. Gherri omawia elementy konstytutywne prawa kanonicznego (misja Kościoła, Kościół Ludem Bożym, społecznością lub/i wspólnotą, Kościół „społecznością”?), a następnie zatrzymuje się nad perspektywą instytucjonalno-personalistyczną porządku prawnego kanonicznego (nawiązując i tutaj szeroko do teorii generalnej prawa).

W rozdziale IV: *Chiesa, persone e diritti* (Kościół, osoba i prawa) profesor Papińskiego Uniwersytetu Laterańskiego porusza na wstępie takie kwestie, jak: Ewangelia i prawa, prawo kanoniczne i „prawa”, po czym kieruje swoją uwagę ku prawom osoby w Kościele oraz prawom fundamentalnym wiernych i ich ochronie kanonicznej. Na szczególną uwagę zasługuje ten

ostatni wątek, gdzie czytelnik zapoznaje się z ochroną generalną praw wiernych, ochroną przed aktem niegodziwym, ochroną sądową oraz ochroną podmiotów w Kościele (rekursy przeciwko dekretem administracyjnym).

Essenza ministeriale dell'ordinamento canonico (Istota posługiwania porządku kanonicznego) to tytuł rozdziału V książki. Odnosząc się do nauki Soboru Watykańskiego II Autor stwierdza, że podstawy kanonicznego prawa administracyjnego tkwią w pojęciu Kościoła ukazanego w Konstytucji dogmatycznej *Lumen gentium* Soboru Watykańskiego II, który to dokument stanowi klucz interpretacyjny KPK z 1983 roku. Kodeks uwzględnia potrójną posługę Kościoła (nauczania, uświęcania i pasterzowania) stanowiącą podstawę dla funkcjonowania całego Ludu Bożego; dzięki tej posłudze może on być nie tylko bytem numerycznym (skupiającym w sobie taką czy inną liczbę wyznawców), lecz rzeczywistością żywą i witalną. Koncentrując swoją uwagę na trzech zadaniach Kościoła (uwzględnionych w posoborowym KPK), Gherri ukazuje je w świetle doktryny soborowej i uznaje, że jest to niezbędne dla zrozumienia natury i znaczenia kanonicznego porządku prawnego zmodyfikowanego przez Vaticanum II. Owe trzy zadania Kościoła stanowią najmocniejsze jądro tegoż porządku, który – w znacznej mierze – w sposób specyficzny je konkretyzuje, znajdując w nich własny wymiar eklezjalny lub teologiczny. Zainicjowany przez Sobór proces rewizji nie dotyczył jedynie 2414 kanonów poprzedniego KPK, lecz całego prawa kanonicznego. Sobór, „zmieniając” pojęcie *societas* na *Populus Dei* interweniował bezpośrednio w odniesieniu do natury (jakość i podstawy) kościelnego porządku prawnego i zmienił w nim zarówno zasady konstytutywne, jak i założenia, a nie tylko niektóre konkretne normy. W posoborowej rewizji prawa kanonicznego należy dostrzec prawdziwą zmianę konstytucyjną („mutamento costituzionale”), zmianę skali wartości.

Wnikając bliżej w naturę i treść trzech zadań Kościoła i Ludu Bożego, Autor podkreśla udział tegoż Ludu w ich wykonywaniu; przypomina o powszechnym kapłaństwie wiernych świeckich, dotyka relacji hierarchia/duchowni – wierni świeccy. Nadmienia, że funkcję prawa kanonicznego można określić jako działanie instrumentu, który zabezpieczając i regulując pewne „napięcie” między Ludem Bożym i posługą pasterską biskupów, gwarantuje równowagę systemu. Znaczące jest ukazanie natury służebnej kanonicznego porządku prawnego, a także stwierdzenie, iż natura tegoż porządku, podobnie jak natura służebna działania Kościoła, pozwalają pełniej rozumieć szczególną relację, która łączy pasterzy Kościoła i Lud

Boży, stosownie do słów św. Pawła: „Niech więc uważają nas ludzie za sługi Chrystusa i za szafarzy tajemnic Bożych (1 Kor 4, 1).

Poświęcając następnie uwagę istocie administracyjnej prawa kanonicznego, Gherri zauważa, że wychodząc od podstaw, które wskazują wyraźnie na charakter służebny kanonicznego porządku prawnego w stosunku życia kościelnego, możliwe jest przyjęcie tezy, według której prawo kanoniczne generalnie jest w swojej istocie „prawem administracyjnym”, jako regulacja normatywna stosunków instytucjonalnych wewnątrz Kościoła, tj. stosunków, które zachodzą pomiędzy różnymi podmiotami hierarchicznymi (tak jednoosobowymi, jak i wieloosobowymi) a wiernymi, dla posługiwania którym podmioty te zostały ustanowione.

Poruszając z kolei kwestię dotyczącą posługi i władzy, Autor stwierdza, że z jednej strony pasterze Kościoła mają zadanie (obowiązek) wzywania ludzi do zbawienia poprzez głoszenie Ewangelii (*munus docendi*), a następnie prowadzenia ich ku urzeczywistnieniu w pełni kapłaństwa powszechnego, a więc uświęcenia (*munus sanctificandi*), z drugiej zaś ci sami pasterze powinni dysponować wszystkimi instrumentami duchowymi i materialnymi (ujętymi łącznie w znaczeniu *sacra potestas*) koniecznymi do osiągnięcia wyznaczonych im celów. Dodaje, że kwestią istotną w relacjach Lud Boży – posługa pastoralna jest współodpowiedzialność. Interesujący jest wywód P. Gherriego na temat *sacra potestas* i jej celów (m.in. w świetle nauki Vaticanum II i obowiązującego KPK).

Rozdział VI: *Il diritto amministrativo canonico* (Kanoniczne prawo administracyjne) to jednostka redakcyjna, w której Autor omawia pojęcie ogólne prawa administracyjnego i jego początki (XIX wiek), zwracając uwagę, że jest to stosunkowo nowa gałąź prawa (nie tylko w Kościele). Dużo uwagi poświęca pojęciu prawa administracyjnego w prawie kanonicznym, upowszechnionemu dopiero od połowy lat sześćdziesiątych XX wieku. Czytelnik zapoznaje się z prawem administracyjnym w pracach kodyfikacyjnych po Vaticanum II oraz obecnym w doktrynie kanonistycznej i w dydaktyce uniwersyteckiej.

Szczególną uwagę przyciąga segment poświęcony pojęciu kanonicznemu „administracja” (przedstawia się tu różne zapatrywania). Autor podziela opinię, opartą na terminologii KPK z 1983 roku, w myśl której przymiotnik „administracyjny” nie jest zbieżny z przymiotnikiem „wykonawczy” (oznacza całą władzę wykonawczą), lecz stanowi jedynie bardziej formalny aspekt władzy wykonawczej związany z konkretnym sposobem skutecznego użytku instrumentów techniczno-prawnych porządku kanonicznego, nie

obejmuje więc szeroki zakres sprawowania władzy wykonawczej rządu. Należy zauważyć, podkreśla Gherri, że w takiej właśnie optyce w prawie kanonicznym XX stulecia termin „administracyjny” używany był wyłącznie na oznaczenie procedur pozasądowych, w których działa się na drodze władzy wykonawczej a nie sądowej („proces administracyjny”, „rekurs administracyjny”, itp.). Za F. J. Urrutią Autor uznaje, że całe prawo pozytywne kościelne (nie tylko kodeksowe), które reguluje funkcję rządzenia Kościołem, jest w istocie prawem administracyjnym, mimo że nie jest czymś niemożliwym w Kościele mówić o „prawie administracyjnym publicznym”, jak to się mówi zazwyczaj w odniesieniu do norm własnych „publicznej administracji” państw w stosunku do organów i bytów (centralnych lub lokalnych), które stanowią tę samą strukturę i funkcjonalność państwa-organu. Należy więc w obszarze kanonicznym zdecydowanie czynić rozróżnienie między „administracją-podmiotem/organem/aparatem” (w państwie) i „administracją-działalnością” kościelną. Właśnie „administracja-działanie” kościelne może być określone jako korzystanie ze strony kompetentnej hierarchii z narzędzi rzeczywistych (naturalnych i nadprzyrodzonych) i osobowych, z pomocą których Kościół działa w porządku związanym z osiągnięciem swoich celów i zgodnie z zasadami konstytucyjnymi i doktrynalnymi, które go warunkują. Autor zatrzymując się z kolei nad kanonicznym prawem administracyjnym, wskazując na jego naturę.

W odrębnym, ostatnim segmencie rozdziału dyskurs Gherriego ma za przedmiot studium kanonicznego prawa administracyjnego (kanoniczne prawo administracyjne jako sprawiedliwość w Kościele i obrona wiernego; kanoniczne prawo administracyjne jako teoria aktu administracyjnego; Kuria Rzymska: kanoniczne prawo administracyjne jako „słuszna procedura”; kanoniczne prawo administracyjne jako skuteczność kościelnej działalności prawnej).

W rozdziale VII: *Specificità del diritto amministrativo canonico* (Specyfika kanonicznego prawa administracyjnego) Autor sygnalizuje najpierw nieporównywalność kościelnego prawa administracyjnego z innymi systemami tej gałęzi prawa, następnie omawia podmiotowości prawne kanoniczne (Kościół, kościelnych osób prawnych i ich administratorów) oraz ich działania wskazując (interesująco) na różnice w stosunku do podmiotowości w państwach. Zainteresowanie budzą refleksje na temat urzędów kościelnych i pełniących je osób, w którym to fragmencie Gherri ukazuje różnice w stosunku do urzędów publicznej administracji państwowej. Czytelnik ma także możliwość zapoznania się z nowym wzorem kościelnego prawa

administracyjnego, a także dostrzec kościelny porządek prawny administracyjny jako porządek złożony.

W pracy zabrakło zakończenia, w którym podsumowano by całość obszernego studium.

W podsumowaniu należy powiedzieć, że książka wybitnego kanonisty Paolo Gherri jest rzetelnym i pogłębionym teologicznie studium poświęconym tak podstawom kościelnego prawa administracyjnego, jak i jego naturze, charakterowi, zadaniom oraz miejscu w systemie prawa kanonicznego. Odrębnym wątkiem jest jasne wskazywanie odrębności wymienionej gałęzi *iuris canonici* w stosunku do prawa administracyjnego w porządku prawnym państwowym. Dyskurs Autora, gruntownie osadzony w teologii soborowej, szeroko nawiązujący do piśmiennictwa, pozwala czytelnikowi pełniej zrozumieć genezę, profil i rolę prawa administracyjnego w Kościele.

ks. Wojciech Góralski

Riassunto della recensione („Prawo Kanoniczne” 58 (2015), nr 3, p. 177-182)

Si sottolinea il ruolo della amministrazione nella vita della Chiesa (p. 177).

Si presenta l'Autore del libro (p. 177).

Si spiega il metodo, la bibliografia e inoltre si sottolinea l'inserimento del contenuto del libro nei fondamenti del diritto amministrativo della Chiesa (p. 177-178).

Si presenta la struttura del libro (p. 178).

Si riferisce il contenuto dei singoli capitoli (sette) del libro (p. 178-181).

Si osserva che non c'è una conclusione (p. 182).

Si termina con queste parole: „Nella conclusione si può dire che il libro di un eminente canonista Paolo Gherri è uno studio molto solido e teologicamente approfondito, consacrato ai fondamenti del diritto amministrativo ecclesiastico nonché alla sua natura, al suo carattere, ai suoi compiti e al suo posto nel sistema di diritto canonico. Si deve apprezzare tra l'altro una chiara indicazione della diversità di questo ramo del diritto canonico nei confronti del diritto amministrativo statale. Il discorso dell'Autore, profondamente basato sulla teologia del Concilio Vaticano II, largamente aperto alla letteratura, permette al lettore capire meglio la genesi, il profilo e il ruolo del diritto amministrativo nella Chiesa”.